

**Ко је
Радослав Грујић?
Какав је
његов животни пут?**

**Колики је његов
значај за српску,
али и европску
науку и културу?**

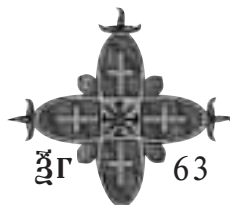
Како то да колосални србски умови под Брозом постадоше издајници?

Радослав Грујић је рођен 29./17. јуна 1878. у Земуну. *Карловачку бољословију* завршио је 1899. Исте године рукоположен је за свештеника и постављен за парохијског помоћника при цркви Свете Тројице у Земуну (1. 12. 1899. до 1. 10. 1904.). Од 1904. до 1914. године био је катихета у великој гимназији у Бјеловару. Активан је учесник свих културних активности широм Славоније. Прикупља архивску грађу и остала сведочанства из богате прошлости Срба на тим просторима. Упоредо је студирао права у Бечу и дипломирао 1908. са државним испитом из римског, канонског и словенског права. Филозофске науке студирао је у Загребу (дипл. 1911.) и одбранио је докторску дисертацију (1919). Објавио је 69 радова међу којима се посебно истиче његова *Аџолођија српског народа у Хрвајској и Славонији и његових главних обележја*. Ово дело написано је 1909. као одговор државном тужиоцу на оптужницу против 53 Србина на „велеиздајничком“ процесу. (Процес је био усмерене против Српске самосталне странке која је са Хрватском странком права чинила Хрватско-српску коалицију).

Када је почео Први светски рат (1914), оптужен је и затворен као велеиздајник, пуштен је и интерниран у кућни притвор, а потом премештен по казни у Госпић. У Београду је (1919) постављен за професора у Другој гимназији, а потом за професора црквено-народне историје у *Бољословији Свети Сава*. Из Београда одлази (1920) у Скопље где је провео најплодније године свог научног рада. Професор је националне историје на Скопском филозофском факултету (биран је два пута за декана), оснивач је и председник *Скопског научног друштва*, покретач и уредник *Гласника Скопског научног друштва*, једног од најбољих часописа између два рата. Оснивач је и управник (1921-1937) *Музеја Јужне Србије* у Скопљу. Покретач је *Зборника за историју Јужне Србије и суседних земаља*. При факултету у Скопљу основао је 1921. године *Дом за сиромашне студенте* и био његов први председник све до 1937. године.

Предводи арх. истраживања 1927 на цркви *Св. Арханђела* код Призрена, задужбине Стефана Уроша IV Душана Немањића. Том приликом откривени су земни остаци овог изузетног србског владара.

На позив Светог архијерејског синода Српске православне цркве проф. др Радослав Грујић долази 1937. године у Београд за редовног професора на катедри за Историју Српске православне цркве на Богословском факултету. Упоредо ради на обнављању Музеја СПЦ у Конаку кнегиње Љубице чији је управник био све до своје смрти 1955. године.

Свакако своју највећу улогу проф. др Радослав Грујић имао је у Другом светском рату. Током тих ратних година води битку на два фронта: збрињава српске избеглице из ратних подручја и спасава црквено-уметничке драгоцености. Његовим залагањем спасени су многи животи недужних људи заточених у бројним логорима. У време када рат бесни он 13. и 14. априла 1942. (истог дана после 50 година миниран је Музеј СПЦ Епархије загребачко-љубљанске у Загребу, Прилаз ЈНА, 4 - данас Дежалићева),

ЧУВАРУ СВЕТИЊА ЧАСТ

Овај срамни акт потписао је председник др Јован Томић. У свом одговору „*сугу часћи*“ Београдског универзитета прота Грујић наводи:

1. Да, по строгом испиту своје савести и поступака, слободно могу пред свим форумом рећи: **да никада, ни пре рата, као ни током окупације, нисам ништа учинио што би могло бити, на штету части, угледа и интереса народа уопште, а универзитета посебно.**

2. да ми лично нису познати у поменутом смислу поступци осталих чланова Универзитета, сем неколико опште познатих написа и

Познавао се са немачким бароном Јоханом Албрехтом фон Рајсвицем, који је био професор балканологије у Берлину и писац запажене књиге *Belgrad-Berlin, Berlin-Belgrad* у којој је истражио продор пруских интереса на Балкан. Овај немачки аристократа са супругом Гретом био је Грујићев гост током боравка у Јужној Србији. Према сачуваној анегдоти, Грујић је брачни пар повео у обилазак манастира *Лесново*, задужбину српског деспота Јована Оливера (око 1310-1356), у којој су могли да виде величанствену фреску Цара Душана Силног са ореолом и жезлом у облику двоструког крста. Овај доживљај је оставио толико упечатљив утисак на барона Рајсвица да је одлучио да, уколико му супруга роди сина, свом наследнику надене име - Роберт Душан Оливер.

преноси у Београд мошти кнеза Лазара, Стефана Штиљановића и цара Уроша које су биле изложене светој рђу усташа и фрушкогорским манастирима Раваници, Јаску и Шишатовцу.

По завршетку Другог светског рата, Радослав Грујић у загребачким музејима врши (1945./46.) идентификацију опљачканих утвари и других црквено-уметничких драгоцености из српских цркава са подручја НДХ. Требало је за кратко време идентификовати, затим пописати, спаковати и вратити читаву композицију од десет железничких вагона са црквено-уметничким предметима у Београд. Све је то беспрекорно урадио „попица“, како су протојереја-ставрофора Радослава Грујића звали блиски сарадници и пријатељи.

Као награда за тај велики труд следе прогони, понижења и увреде углавном од млађих колега, заговорника нове идеологије. На измаку 1944. „Суд части“ Универзитета у Београду, под редним бројем 1, затражио је да др Радослав Грујић у року од три дана да изјаву о својој делатности током Другог светског рата.

чланака које су појединци под пуним именом и презименом објавили по дневним и недељним листовима за време окупације – а нису могли служити на част не само онима који су их писали, него ни народу ни Универзитету.

У Београду 15. децембра 1944. (ОРГ – архивалије 1333)

Ипак, пресуда је донета, и она гласи:

По разматрању свих аката и саслушања др. РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА, редовног професора Теолошког факултета у Београду Суд је нашао:

1) Да је др Грујић за време окупације окупаторовом министру Јонићу послао низ извештаја и предлога за *Српски циљни план* и то:

а) за организацију Завода Српске православне културе;

б) за организацију Завода за упоредно проучавање религије и философских система;

в) за организацију Одбора за попис и опис старих српских рукописа;

г) за организацију Одбора за старе српске штампане књиге;

д) за организацију Одбора за регистровање и опис уништених Српских националних драгоцености за време Другог светског рата;

Највећи део српске јавности уопште не зна да је професор Радослав Грујић још 1927. пронашао мошти и делове мермерног саркофага цара Душана у Манастиру Светих Арханђела код Призрена.

Ова открића распалила су машту оновремених сакупљача реликвија и трагача за моштима и легендарним благом.

„С великом муком чувани су објекти од развлачења многобројних посетилаца. Није био другог излаза осим да се они из развалина пренесу у Скопље и сачувају у Музеју јужне Србије. Бар док не наступе такове прилике да се код самих развалина не буде могао основати и уредити музеј“, записао је Грујић који је у старој Душановој престоници и основао Музеј јужне Србије.

„Током земљотреса 1963. у Скопљу нестали су делови рељефа, глава, рука и шака цара Душана“ - каже Давидовић. „Неки су причали да су украдени, а други их је земљотрес протворио у прашину, мада ту судбину нису доживели други камени украси из Светих Арханђела. Мада, истину говорећи, остатке Душановог саркофага нико из Србије није никада званично тражио“.

ђ) за организацију Одбора за биографију Светог Саве;

е) за организацију Одбора за издавање извора историје Српске цркве;

ж) за организацију Одбора за историју Српске Цркве;

з) за организацију Теолошког факултета;

и) примедбе на пројект општег државног плана.

2. Да је био члан тако зване факултетске матице;

3. Да је био на пријему код Нојербаха, после прославе свечаног отварања од окупатора реорганизованог Универзитета и

4. Да је за време окупације спремио за Коларчев Универзитет и окупаторску радио-станцију два предавања и то:

а) Основи Српског национализма и

б) Привилегије немачких владара Српском народу од 16. до 18. века.

После ових таксативних навода Суд наводи и следеће:

Из свега изложеног виде се да је активност др. Грујића за време окупације велика. Да би то потврдили наводе и делове из изјаве у којој проф. Грујић каже да је осећао снажан императив целог свог духовног бића, да нашем тешко унесрећеном народу и Универзитету, и у најтежим временима под бездушним окупатором, треба пружити бар онолико духовног освежења и ободрења колико год се то, према приликама буде дало. То образложење Суд части није могао уважити па је **ОДЛУЧИО ДА ДР РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА, ПРОФЕСОРА ТЕОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА, КАЗНИ УДАЉАВАЊЕМ СА УНИВЕРЗИТЕТА.** Ову пресуду донели су 3. априла 1945. и својеручно потписали чланови Суда части Београдског универзитета и душебрижници нове идеологије: И. Томић, П. Савић (потоњи дугогодишњи председник САНУ), П. Матић, Б. П. Стевановић, Ст. Ђелино, Р. Алексић, М. Радоичић, Д. Недељковић, Т. Бунушевац и Ђ. Николић.

То није био крај комунистичком бестијању и прогону проте Радослава Грујића. Одлуком Одбора IV насеља НО Рејона **1. септембра 1945. године др Радослав Грујић је лишен српске националне части и стављен и на листу ратних злочинаца.**

О тим данима упечатљиво сведочи академик Војислав Ђурић (његова мајка је једно време одржавала кућу проте Грујића) који га памти још из ране младости:

Грујић је био човек изгубљене националне части коме су били забрањени јавни наступи, није имао право гласа. Та неправда га је дубоко ранила, тешко је то одболовао.

Академик Дејан Медаковић, ученик проф. Грујића код кога је одбранио докторску тезу, у *Ефемерису III* за њега каже: **„Био је пун неке доброте и духовне смирености проистекле не само из његовог историјског, већ теолошког образовања...”**

Послератне године прота Грујић проводи најчешће у депоима Црквеног музеја у Београду чији је дугогодишњи управник и обновитељ био, као и у Патријаршијској библиотеци. Око њега се углавном окупљају млади научници којима несобично преноси своје огромно искуство и стечено знање. **„Две племените страсти нису га никада напуштале – наводи академик Светозар Радојчић – његова жеља да помогне младима и његова вечита брига да спасава драгоцености вечито угрожене ризнице наше старе уметности. Са истим жаром Грујић спасава последње крпице старог антимица, ситне фрагменте натписа; са истом стрпљивошћу он је у одмаклим годинама, једини међу нама, стрљиво пребројавао драгоцености фрушкогорских манастира – у данима када је имао разлога да се брине о својој егзистенцији”,** истиче проф. Радојчић, један од водећих историчара уметности Европе.

У послератним годинама тиховања проф. Др Радослав Грујић своди свој животни салдо. Своју богату библиотеку са великим бројем рукописних и старих штампаних књига, затим архивске грађе, црквено-уметничких и других предмета завештава Српској цркви, односно Музеју СПЦ. Ова Остатина данас чини једну засебну ризницу унутар Црквеног музеја.

Уморан од свега, нарушеног здравља, одлази на Хвар да се одмори. Тамо је радо и често одлазио. Ово је био његов последњи одлазак. Умро је 25. маја у 77. години живота. Било је то 1955. Када му је позлило притекла му је у помоћ једна особа са рецепције. После гутљаја хладне воде замолио је да остане сам, рекавши: Сад ћу ја. Желео је да на самртном часу буде сам, да његова смрт никога не узнемири. Све трошкове око преноса његова тела сносио је лично патријарх српски Викентије. Сахрањен је 1. јуна на Новом гробљу поред супруге Милице. Опело је обавио Патријарх са 12 свештеника и два ђакон. Поред многобројних пријатеља и поштовалаца последњем испраћају проте Радослава Грујића присуствовало је и десет српских епископа и бројно свештенство.

Опраштајући се од проте Грујића патријарх Викентије је, поред осталог, рекао:

„Отишао си од нас, драги покојниче да се одмориш од свог рада и прибереш за нови. Без рада ниси могао живети: Увек си говорио да треба још много да урадиш; правио си планове за нова дела. Али, по Божјој вољи, другачије се догодило. Тамо где си мислио да нађеш привременог мира нашао си трајан мир. Са одмора су се вратили твоји земни остаци. Дошао сам да се опростим са тобом и да предам матери земљи твоје тело. Твоје тело је престало да живи, али твој ће дух живети кроз твоја дела, и биће подстрек за нас и будуће генерације како ваља радити за Цркву и народ.

Цео твој живот је био непрекидни користан рад. Резултати тог рада су толико обимни да се не могу овде у једном кратком говору обухватити. То овде и није потребно, јер твоји радови ће остати трајнији од туча и мермера. Као пример храбрости и пожртвовања поменућу твоје дело *Апологија народа српског у Хрватској и Славонији* које је написано у време када је та област била под туђинском политичком управом. Био си ревностан сакупљач старина и трудио си се да што више допринесеш осветљавању наше прошлости. За све ово наша црква и наш народ дугују ти велику захвалност. У име Српске православне цркве опраштам се с тобом и захваљујем на твом труду и раду молећи се Господу да с праведницима упокоји душу твоју“, рекао је поред осталог српски првопрестолник Српске цркве патријарх Викентије.

Прота Радослав Грујић је за собом оставио преко 270 библиографских јединица,

не рачунајући ту и одреднице – око 500 – које је урадио за Станојевићеву *Народну енциклопедију*. Грујићева историјска истраживања била су усмерена у два правца:

Карловачка митрополија, односно живот и деловање Српске цркве на простору преко Саве и Дунава, и

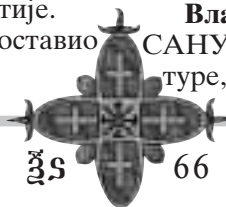
истраживање црквеног живота на просторима Пећке патријаршије.

Године 1996., поновљено је Грујићево историјско шtivo о Србима у Хрватској и Славонији *Сјоменицима о српском православном владицанству Пакрачком*, познатија као *Пакрачко владицанство* објављена 1930. године у част троструког јубилеја пакрачког епископа Мирона. У Оставини Радослава Грујића при Музеју Спц у Београду сачувана је и његова проповед *Зашто су Срби ипак одани вери својих предака* одржана 2. марта 1947. године у *Недељу православља* у београдској Саборној цркви. Један од круцијалних доказа о Грујићевом противнационалном деловању у досијеу Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача јесте и његова студија *Политичко-верска активност Вајикана на Балкану кроз векове*. Ову Грујићеву студију објавила је Слободна књига, Београд 1998. године у свега 200 примерака. С благословом Његовог Високопреосвештенста Г. Јована митрополита загребачко-љубљанског, поновљена је Грујићева *Апологија...* (издању ЕУО Загреб, Загреб 2002. године.)

Ко је читао књигу „Апологија српског народа у Хрватској“ др Радослава Грујића, могао је сазнати да је на велеиздајничком процесу против 53 угледна Србина у Загребу 1908. г. њима суђено и због њихове идентификације са ћирилицом.

За проту Радослава Грујића могло би се у најкраћем рећи да је био народни свештеник и универзитетски професор; прогоњени катихета и један од утемељивача савремене историје, историје уметности, археологије и музеологије; оптуженик за *Истини* и научник кога су радо дочекивали сви европски универзитетски центри и научни институти. Дубоко везан за свој напаћени и страдални народ, искрено предан својој Цркви, учени Радослав Грујић био је током целог свог живота најеминентнији представник Српске цркве и свог народа за који се несебично жртвовао. Он није само сведок, он је и учесник многих догађаја који су омеђили српску историју и културу током прве половине 20-ог столећа.

Владимир Давидовић, дугогодишњи секретар САНУ и познавалац тајне историје српске културе, о заслугама Радослава Грујића, истиче:

ТРИ САХРАНЕ

ПРОТЕ РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА

Године 1992, на предлог Управе Музеја СПЦ, а уз велику подршку митрополита загребачко-љубљанског г. Јована и блаженопочившег епископа шумадијског др. Саве, земни остаци проте Радослава Грујића и његове жене Милице пренети су са Београдског новог гробља у манастир Гргетег. Била је то, могло би се рећи, његова трећа сахрана.

Прва је била жива и срамотна 1945. године, и њу су му приредили следбеници нове послератне идеологије. То је време када су нечасници, овог српског корифеја избацили са Београдског универзитета, лишили га националне и грађанске части и ставили на листу ратних злочина.

Друга је била она права – животна 1. јуна 1955.

Трећа сахрана проте Радослава Грујића била је 11. новембра 1992. када је Црквени музеј, односно Српска православна црква у последњи час сачувала његове земне остатке (гробно место је већ било купљено) и пренела их у фрушкогорски манастир Гргетег и сахранила на такозвану *Таблу* где већ почивају знаменити српски историци Иларион Руварац и Федор Никшић. Верујемо да је ово последње станиште земних остатака овог црквено-народног посленика и српског страдалника.

Академик Дејан Медаковић био је сведок кад је у априлу 1942. професор Грујић на коленима молио мајора Вермахта, барона Рајсвица да спречи уништавање српских светиња. Рајсвиц, Прус и аристократа, професор балканологије у Берлину, отворено је показивао да не воли Хитлера и да симпатише Србе.

Барон Јохан Албрехт фон Рајсвиц је при окупационом Управном штабу за Србију имао задатак да на окупираним подручјима штити споменике културе, пре свега манастире и музеје. У то време

Медаковић, млади музеолог, био је сведок узбуне коју су изазвале вести да усташе чине светогрђа у фрушкогорским манастирима.

Професор Грујић знао је каква опасност прети да буду уништене свете српске мошти које су избегле, ношене калуђерским рукама, све страдије сеоба пред турским бесом - описивао је Медаковић.

Јаукао је тражећи спасење и отрчао к Рајсвицу, преклињући га да спасе мошти српских светитеља. Рајсвиц је одмах реаговао и с професором Грујићем у штапском аутомобилу кренуо је на Фрушку гору.

Из манастира *Јазак* спасене су мошти **Св. цара Уроша**, из *Шиншајтовца* **Стефана Штиљановића**, а из *Бешенова* мошти **Св. кнеза Лазара**.

Мошти су биле оскрнављене - забележио је Медаковић. - Извађене су из скупочених ћивота и бачене на под у манастирским црквама. У Београд су враћене у обичним мртвачким сандуцима.

У десетак камиона спасен је и део драгоцених иконостаса, књига и реликвије које су промакле усташама, од којих је само део после рата враћен у храмове и манастире.

Део је остао у Београду јер више није имао где да буде враћен пошто су богомоље уништене. Од тих предмета настао је Музеј СПЦ.

Слична прича поновила се и почетком деведесетих.- сведочи Владимир Давидовић.

Слободан Милеуснић, некадашњи директор музеја СПЦ, упокојен пре неколико година, оставио је забележке о Радославу Грујићу:

„Своју највећу улогу професор Грујић имао је у Другом светском рату. Водио је битку на два фронта: збрињавао српске избеглице из ратних подручја и спасавао црквено-уметничке драгоцености. Његовим залагањем спасени су и многи животи недужних људи заточених у логорима.

Пре неколико година, професор Грујић је добио своју улицу у Београду, али још важи пресуда комунистичких власти из 1945. да је ратни злочинац.

Ни после 70 година није укинута срамна пресуда универзитетском професору Грујићу. Реч је о врхунском цинизму...

После повлачења окупатора 1944. године професор Радослав Грујић постаје мета нових власти, а први камен на њега бацају колеге с Београдског универзитета.

Маркова црква у Београду
Саркофаг са моштима цара Душана

„Такове прилике“ за изградњу музеја Светих Архангела ни у Краљевини ни у социјалистичкој Југославији никад нису наступиле, па је више од 1.600 камених украса остало у Скопљу. Грујић је успео да у Патријаршију у Београду донесе само цареве мошти које су ту дуго скриване. Тек 1968. оне су свечано пренесене у Цркву Светог Марка, што је изазвало велику подозривост комунистичких власти.

Чланови савезне и српске Комисије за верска ишћања сматрали су да је смештање саркофага у Цркву Светог Марка, највећу и најистакнутију у Београду, субверзивно и прети да подсећа вернике на Душаново царство и буди великосрпска осећања. - каже проф. Ђурић.

Испоставило се да је Грујићев подухват доношења моштију цара највероватније спасао ове реликвије од судбине коју је доживео царев лик са саркофага у скопском музеју.

УМАЛО БЕЗ САХРАНЕ

Пошто је професор Грујић преминуо на Хвару, искрсао је проблем, ко ће платити пренос тела и сахрану. -

„Академик Медаковић је молио тадашњег председника САНУ Александра Белића за новац, али га је овај хладнокрвно одбио“-(сведочи Владимир Давидовић). „Медаковић је напоменуо да САНУ није платила Грујићу две књиге и да тим хонораром може да се плати сахрана, али Белић га је игнорисао. Медаковић и још неколико научника који су због тога понели жиг националиста, сакупили су новац и платили сахрану човека који је током бомбардовања 6. априла 1941. године легао преко сандука са моштима цара Душана, да бих их заштитио од уништења“.

Давидовић прича да је после рата барон Рајсвиц посетио Југославију и рекао Медаковићу:

„Веома сам разочаран, професор се толико трудио да спасе српске светиње, а Срби му овако враћају. То је срамота“.

Проф. Грујић је, иако проказан, био непревазиђени стручњак и комунистичке власти су морале да га прихвате као главног пописивача опљачканог културно-историјског блага СПЦ.

Формирана је комисија с представницима цркве и државе која је требало да идентификује све драгоцености које су у четрдесет вагона пренете у Загреб.

Министарство просвете је у први мах 1945. прихватило захтев Синода да се оне врате СПЦ и транспортују у Београд, али је већ 1946. Комитет за културу и уметност при влади ФНР Југославије наредио:

„да се Српској православној цркви имају предати само културно-историјски и други предмети Српске православне цркве, манастира итд., који су однесени са територије НР Србије и њених области (Војводина), а сада се налазе похрањени у Загребу. Предмети са територије НР Хрватске и даље остају на истом подручју“. Практично то је значило да остају у хрватским музејима. Од 40 вагона покрадених црквених драгоцености одобрено је враћање 11 вагона који су у априлу 1946. године стигле у Београд.

Приредила, Слободанка Чизмић
(Коришћене забелешке: Б. Субашића,
В. Давидовића, С. Милеуснића и В. Ђурића)